

תוכן העניינים

1	הקדמה
5	פרק א: מגדולי העולם
	שער א: מעיר מחוז לכס קיסרות
19	פרק ב: בצל האב
28	פרק ג: מבוא לעולם הכוח
38	פרק ד: כתרו של מלך המלכים
	שער ב: שעתו הגדולה: "מצפון העולם"
59	פרק ה: אל מול פני מוסוליני
78	פרק ו: מחרפת גלות לתהילת משחרר
98	פרק ז: שלטון ללא מְצָרִים
115	פרק ח: בדרך אל הבדידות
131	פרק ט: אנחנו לא אלוהים
	שער ג: זקנה, שקיעה, קבורת חמור
155	פרק י: "הבל הבלים, הכל הבל"

176	פרק יא: אל מול פני המהפכה
196	פרק יב: קבורת חמור
206	הערות
231	רשימת המקורות
242	חיי הקיסר – מדריך סרטי יוטיוב
251	מפתח שמות ומקומות

הקדמה

קיסר אתיופיה היילה-סלאסה, "מלך המלכים", שמשל כנראה יותר מכל שליט אחר בימינו, הוא אחת הדמויות המרתקות והמסתוריות במאה העשרים. כיצד מפרשים את קורות חייו של אדם קטן גוף שכולו עוצמה, איש אכזר ונדיב, סגפן וראוותן? כיצד מיישבים בין פוליטיקאי קטנוני לבין מדינאי שנטל חלק באחד הצמתים החשובים של תולדות האנושות – המאבק בפשיסט האלים מוסוליני? איך מבינים את מי שהיה סמל גאה לשחורי עור באשר הם ומנהיגה של אפריקה, אך גם הותיר את עמו שלו בפיגור? איך מפענחים אדם שבנה כוח בנכלולי חצר ביוזנינית, אך גם מיליונים סגודו וסוגדים לו כבן אלוהים? איך מסבירים את המהפכן הצעיר והריאקציונר המזדקן? איך מתארים את "מלך ציון", "אריה יהודה", שחיפש בשעתו הקשה מקלט בירושלים, אך בגד בישראל בשעתה הקשה?

יש בספר זה חומר רקע למי שמוסמכים לתת הסברים פסיכולוגיים: ילדות ללא אם בצל דמות אב מרוחק, אהבתה של בת זוג אימהית, אסונות משפחתיים, תהפוכות ותעתועי גורל; מכס של מלכות ללא מצרים לעוניה של גלות; מתהילת משחרר האומה אל בדידות קרה לעת זקנה. מי היה היילה-סלאסה? מה היה סוד הישרדותו? כיצד הביא על עצמו את עליבות רציחתו ואת חרפת קבורתו? לא כל החידות פתורות. ספר זה משחזר את דרמת חייו של קיסר אתיופיה האחרון, מי שהוגדר אחד האייקונים הפוליטיים החשובים של ההיסטוריה העולמית; מי שהאמין ללא סייג באגדת עצמו, אך היא התפוגגה והלכה מבלי שהבחין בכך. זהו פח הטמון כנראה לכל שליט המאריך ימים על כיסאו, ולחסרי הגבולות שבהם – פח יקוש עמוק במיוחד.

כתיבת "היילה-סלאסה: אריה יהודה מלך המלכים" הייתה לי חוויה מיוחדת. אני לומד את תולדות אתיופיה זה חמישים שנה בקירוב ועדיין מוקסם מייחודיותה, משורשיה התנ"כיים הגלויים לעין כול ומהליכתה בדרכה שלה בנתיבי העת החדשה. בהיותי דוקטורנט צעיר "פגשתי" פעמיים את היילה-סלאסה. במאוס 1972 הוא חנך תערוכה ישראלית באדיס אבבה. היו אלה ימי השיא ביחסים בין ישראל לאתיופיה, והקיסר, שכבר מלאו לו שמונים, הגיע כולו הוד מלכות. אפילו הקיבוצניק חיים גבתי, שר החקלאות הישראלי, החווה קידה כאילו אי אפשר

אחרת. גם אני נדחקתי וקדתי בתקוות שווא לצוד את עינו. כמה ימים לאחר מכן "פגשתי" אותו שנית. חיכיתי למעלית בלובי של מלון הילטון אדיס אבבה, כשלפתע הגיחו שני שומרי ראש ודחפו אותי הצדה בלי אומר. היילה-סלאסה נכנס עמם למעלית, ושוב לא זיכני במבט. "פגישה" שלישית לא התממשה. בפברואר 1992 קיבלתי טלפון מאדיס אבבה. מעברו האחר של הקו שאלו אם אוכל להגיע בתוך יומיים: נמצא המקום שבו נקבר הקיסר קבורת חמור (פרטים להלן בפרק יב), ומתכוונים להעלות את עצמותיו בנוכחות כמה היסטוריונים. הבטחתי שאנסה, אבל טיסות ישירות לאתיופיה טרם התחדשו. יתרה מזו, התקשיתי לדמיין איך אנמק את הבקשה המקברית הזאת לקרן לקשרי מדע באוניברסיטת תל-אביב...

באוקטובר 2016 "פגשתי" אותו ברביעית. לאחר ועידה אקדמית באוניברסיטת אדיס אבבה הלכתי עם רעייתי לכנסיית השילוש, אל המצבה המפוארת הניצבת עתה בירכתיה. הייתי לקראת השלמת כתב היד הנוכחי, וללא מילים כמעט התנצלתי בפני הקיסר. הספר שיצא תחת ידי איננו קידה לדמות גדולה מהחיים. השתדלתי להבין את סיפורו של האיש ללא הנחה של מעריץ וללא הטיה של שופט עוין. השתדלתי גם לשזור את סיפורו בתולדותיה של אתיופיה ובתפקיד שמילאה בתולדות האזור – ולעתים אפילו בתולדות העולם – במשך 83 שנות חייו. אין זה כתב קטגוריה ולא דבר סגוריה, רק מלאכת תלמיד היסטוריה על מגבלותיה ועל יתרונותיה.

תודתי לקרן הלאומית למדע מיסודה של האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים על המלגה הנדיבה שאפשרה את המחקר (מענק 491/14), לעוזרי המוכשרים ורבי התושייה רואי בר-שדה, דקל קליין ואור פיטוסי, לצוותי הארכיונים והספריות, לכל חברי ועמיתי, מורי ותלמידי, שנאלצו לשמוע ממני שוב ושוב את עלילות היילה-סלאסה. ולרעייתי האהובה יוכי, שותפתי בכל.

שמות ומושגים אתיופיים

אצל האתיופים אין שמות משפחה העוברים מדור לדור. השם הפרטי של אתיופי או אתיופית הוא המזהה אותם, ואילו מצורף לרוב גם שם אביהם. למשל, פלוני מקונן היילה הוא בנו של היילה וולדה-סלאסה, שהוא בנו של וולדה-סלאסה מנג'שה, וכך הלאה. שמו המלא של גיבורנו לפני הכתרתו לקיסר היה תפרי מקונן, אך איש לא יכירנו בתור מקונן (שהוא שם אביו), אלא בתור ראס תפרי. כך גם כל שאר גיבורי הספר: הם יופיעו בשם הפרטי, לעתים עם שם האב ולרוב עם

דרגתם לפני שמם. למשל, ראס אַסְרְתָה קאסָה היה בנו של ראס קאסָה היילו, הוא יופיע כאן כראס אסרתה. בנו הוא ההיסטוריון אספא-ווסן אסרתה. עד מהפכת 1974 ומאז שחר ימי הביניים התקיים באתיופיה מדרג של תוארי אצולה שהוענקו לאנשי העילית הצבאית-פוליטית-מנהלתית, ומדרג תארים לאנשי הדת: הכמורה והנזירות. להלן רשימת רוב התארים והמושגים המוזכרים בספר. ניקוד השמות בהתאם להגייה המקובלת, לא תמיד ברוח התעתיק הדקדקני, שממילא בכתבי האתיופים אין בו עקיבות, כפי שהיא קיימת בשפות השמיות הקלאסיות:

אָבּוּנָא	-	ראש הכנסייה האתיופית
אָצְגָה	-	ראש הנזירים של הקיסרות
אָצָה	-	קיסר
גְּנְהוּי	-	כינוי לקיסר, מילת הקריאה והפנייה אליו
דָג'זְמִין'	-	(מילולית: מפקד השער) דרגת אצולה גבוהה, אחת מתחת לראס; גנרל, מושל
גְּבֵרָה	-	גברת
לִיג'	-	נסיד, צעיר בן למשפחת אצולה
מְאַרְב מְלָאש	-	(מעבר לנהר המארב) מ-1890 שמה של אריתראה
מְסָקֵל	-	חג הצלב החל ב-27 בספטמבר
גְּגוּס	-	מלך
גְּגוּסָה-נְגֵסֵת	-	מלך המלכים, קיסר
פְּתָאוּרְרִי	-	(מפקד המשמר הקדמי) דרגת אצולה צבאית-מנהלתית, מתחת לדג'זמין'
רָאס	-	התואר הגבוה ביותר אחרי המלך, דוכס